

Vladimir BAZALA

Nowadays, Cezar Zarotti (1610-1670), a physician from Kopar, is almost unknown, although he was a well known and eminent person of his time. Printer and bookseller Frambotti from Padova had dedicated his edition of Galen's »ARS MEDICINALIS« translated by N. Leoniceo to Cezar Zarotti. Cezar Zarotti planned to write four books of comments of tractates on medicine and medical philosophy that could be found in epigrams of the most famous epigrammist of the world literature — Marcus Valerius Martialis. In 1657, only the first book appeared in Venice and was entitled with »M. VALERII MARTIALIS EPIGRAMMATUM, MEDICINAE AUT PHILOSOPHIAE CONSIDERATIONIS ENNARATIO, SIVE DE MEDICA MARTIALIS TRACTATIONE, COMMENTARIUS«. It had a very detailed introduction, instructions for readers, dedication to procurator Julius Justinian, and comments on about 35 epigrams, and twice as much of fragments of epigrams relating to hygiene, digestion, cosmetics, behaviour in general and sexual relations. Those comments were the usual way of expressing the conceits of many diseases and health problems in Roma of Martialis time. In addition to each comment Zarotti communicated opinions and ideas of classical physicians and medical authors, as well as different opinions of his contemporaries, and classical and modern philosophers and other scientists. On account of his vast knowledge on medicine and medical philosophy, Zarotti considered Martialis a medical writer, and he treated his epigrams with special regard.

According to the aim already mentioned in the name of the book, as well as to the text itself, Zarotti's book was a textbook for medical students and physicians for the subject called »humaniora studia«, for studying philosophy and introductional medicine. So, Zarotti used Martialis' epigrams as outlines and he added to them philosophy and classical medicine necessary for university and highly educational teaching.

In addition, he pointed out the significance of the acquaintance with classical writers of belletristic literature and poets.

Zarotti had a strong influence upon Julije Bajamonti, a physician, polyglot, polyhistor, encyclopaedist and musician from Split. On the base of some Zarotti's statements Julije Bajamonti drew some conclusions that Martialis »perhaps was a physician«, and he also supposed Publius Vergil Maron was a physician, too, on the base of some biographers' texts mentioned by Zarotti.

Branislava PAUNOVSKA — STEVČEVSKA

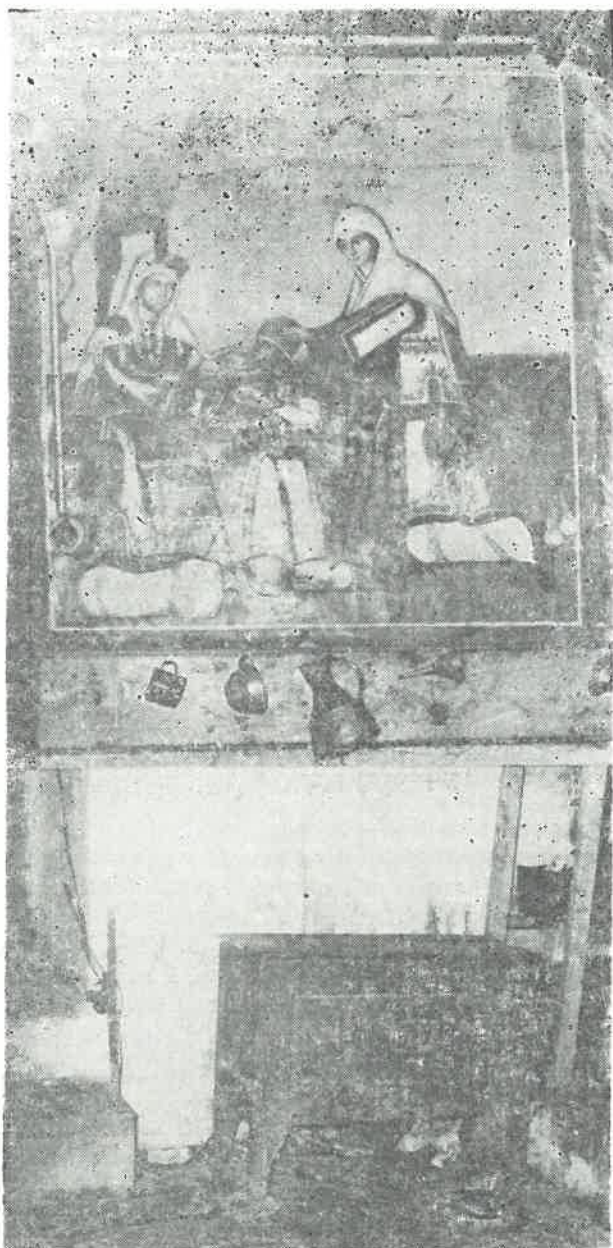
Zdravlje se može sačuvati samo kad vlada zdrav razum. Sujeverje i zablude su najveći neprijatelji narodu—čovjeku.

Ispitivanja o razobličavanju primene sujeverja, bajaranja i mađijskog lečenja u freskama makedonskih seoskih crkava XIX veka obuhvata širu materiju. Kao etnologu, u ovom kratkom radu moj je zadatak da freske obradim sa etnomedicinskog aspekta i time doprinesem rasvetljavanju i daljem proučavanju ove tehnike.

Pomenute freske pružaju interesantne podatke o lokalnoj tradiciji u vezi s lečenjem bolesti putem primene sujeverja, bajaranja i magije.

Dugogodišnje ropstvo makedonskog naroda svakako je uticalo na stepen razvijenosti zdravstvene zaštite i kulture. Ova neprosvećenost odrazila se na taj način što je u narodu bila ukorenjena tradicija da se zdravlje održava i leči putem nadržekara-bajalica, magošnica i gatara koji su lečili dejstvom raznih bajaranja, magija, nošenja amajlija, klanjem žrtve »kurbana« i upotrebljavanjem njihove krvi. Dosta je bilo razvijeno i upućivanje bolesnika u cilju ozdravljenja na razna sveta mesta: izvore s natprirodnom moći, obeležena drva, kamenje i grobove. Narod je verovao da bolesti donose natprirodna bića poznata u narodu kao đavoli, samovile, veštice, vampiri i sl.

XIX vek predstavlja važno razdoblje za svestrano uzdizanje i nacionalno buđenje makedonskog naroda. U ovom kontekstu veliki doprinos imali makedonski prosvetitelji, kao što su: Joakim Krčovski, Kiril Pejčinović. Gligor Prličev, Jordan Konstantinov — Dinot, Kuzman Šapkarev i dr. koji na svoj način vode borbu protiv sujeverja, zabluda i nadržekarstva putem beseda u svojim delima dajući pri tome i odgoarajuća naravoučenija i pravila o čuvanju zdravlja, širenju zdravstvene kulture u narodu.

Veliki udeo u širenju zdravstvene kulture pripada i crkvama i manastirima u Makedoniji koji su bili centri gde se stvarala pismenost i prenosile kulturne tradicije narodnim masama.

Freske u kojima se razobličava primena sujeverja, bakanja i magijskog lečenja nalaze se u mnogim crkvama. Kao najinteresantnije navodim sledeće:

1. Crkva Svetog Pantelejmona u selu Pantelej — Kočanski kraj.
2. Crkva Svetog Nikole u selu Vranište kod Struge.
3. Crkva Svete Uspenije Bogorodičino iz Debarskog kraja.
4. Crkva Svetog Nikole u selu Tearce u tetovskom kraju.
5. Crkva Sveta Bogorodica u selu Rankovci — Krivo Palanački kraj.

Crkva Sveto Uspenije Bogorodičino iz sela Gari — Debarski kraj izgrađena je 1856. godine. S leve strane ulaznih vrata crkve na zapadnom zidu zografi Dičo i Avram iz sela Tresonče — Debarski kraj naslikali su fresku velikog formata koja predstavlja osudu praznoverja i bakanja u lečenju blesnika.

Na fresci su predstavljene dve žene i jedno bolesno dete u nošnji mijačkog kraja, kao i đavo naslikan crnom bojom sa životinjskom glavom i kandžama na prstima ruku i nogu, s repom i krilima poput slepoga miša (slika 1). Na fresci je prikazano lečenje kod bajačke (bajalice), gde majka privodi bolesnog sina da pije tečnost iz posude koja ima magijsku moć.

Drugi detalj na ovoj fresci je đavo kao simbol zla i nezdravog razuma koji stoji na ramenu i glavi »bajačke«, to znači oštru osudu kako bajalice tako i samoga bakanja.

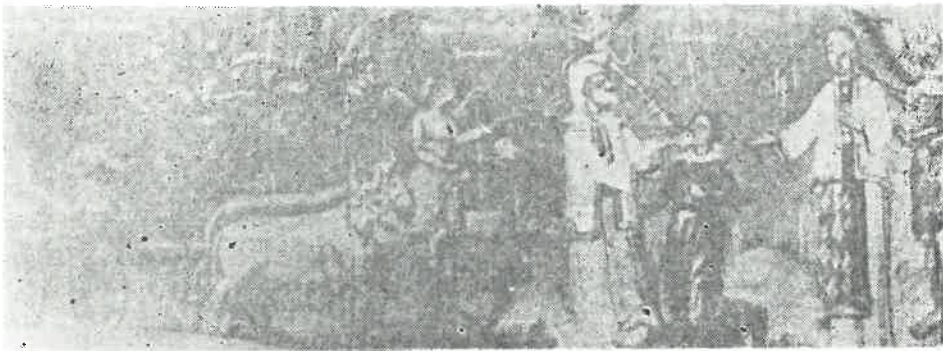
U gornjem delu stoji natpis na staroslovenskom jeziku (slika 2):

ОВІЕ СЕ ШО БАЕТЪ

što u prevodu nači: Ovie se što baet (Ove su što baju).

Crkva Svetog Nikole u selu Tearca — Tetovski kraj sazidana je 1866. godine.

Freska koja osuđuje nošenje bolesnika radi lečenja kod »bajačke«, verovatno izrađena od zografa Jakova Radeva iz s. Lazaropole — mijački kraj, nalazi se na zapadnom zidu levo od glavnog ulaza iznad stolova za sedenje. Kompozicija predstavlja tri scene. U prvoj sceni prikazana su seoska kola vučena volovima u kojima leži bolesnik u naručju žene. Ispred njih u kolima sedi đavo koji je naslikan u mrkocrnoj boji, sa čovečjim likom, krilima i rogovima. U drugoj sceni ove kompozicije prikazuje se kako majka daje bolesnog sina đavolu koji gura bolesnika drugoj ženi — bajalici koja bolesnika napaja iz posude radi isceljenja (slika 3).

Treća scena najkarakterističnija za ovu kompoziciju predstavlja đavola koji razdražljivo stoji na glavi bajalice i vrši nuždu u posudu iz koje bolesnik pije. Žene i bolesnici ove kompozicije naslikani su u narodnoj nošnji iz tetovskog kraja.

U gornjem delu freske stoji natpis na staroslovenskom jeziku (slika 4):

CO НИХ
 КОУ ХОДИ ПО БАСНАРИ ДІАВЛИТЕ
 СЕ ВЕСЕЛИТЬ И ШДИ НИХЪ ПОШЪ
 ЗЕМАИТЬ А НЕ Ш БОГА

Što u prevodu znači: »Ko ide po bajalice, s njima se đavoli vesele i od njih pomoć uzimaju, a ne od Boga.«

Crkva Svete Bogorodice u s. Rankovci — krivopalanački kraj, sazidana je 1870. godine. Freska koja je istovetna po tematici s prethodnom nalazi se u tremu koji predstavlja predvorje za ulaz u crkvu. Naslikana je s leve strane na zidu veličine 0,70 X 2,15 m.

Ličnosti kompozicije su dve žene — majka i bajalica — i bolesno dete koji su naslikani u narodnoj nošnji krivopalanačkog kraja, kao i dva đavola. Jedan je naslikan u tamnosivoj boji dosta visok s čovečijim likom, orlovskim krilima, repom, rogovima na glavi, obučen od polovine do kolena u kozju kožu. Drugi đavo dat je u vidu zveri poput tigra u braon boji s mrkim prugama. U prednjim šapama pridržava crni štap, simbol zla.

Kompozicija predstavlja dve scene: U prvoj sceni prikazana su gradska kola vučena snažnim volovima, predvođena đavolom. U kolima se nalaze dve žene, od kojih je jedna s bolesnikom u krilu, a do nje je bajalica s

crnim štapom u ruci. Iznad kola lebdi razjareni đavo — zver. Druga scena predstavlja čin mađijskog lečenja, u kojem se prikazuje veliki đavo kako gura majku bolesnika u pravcu deteta kojeg drži bajalica, a s njene glave đavo vrši nuždu u usta bolesnika koji je obučen u anteriju. Pozadi bajalice nalazi se drugi đavo, manjih dimenzija od ostalih, s kozjom glavom i iskeženim ustima, iz kojih viri 8 zuba (četiri gore, četiri dole). Obučen je u gaćama od kozje kože koje su do kolena. U gornjem delu freske stoje odvojeno tri natpisa na staroslovenskom jeziku koja glase (slika 5):

БОЛАЩІА НОСИТЬ КО ЧАРОДЪНКА

ЖЕНА МАГИСТРА ЧАРОДЪНКА

Što u prevodu znači: »Bolesnike nose kod bajalice«; »žena koja leči je bajalica«; »Bajalice bolesno dete prinose đavolu na dar«.

Sa etnomedicinskog gledišta freske s navedenom tematikom svakako predstavljaju dokument o zdravstvenoj kulturi Makedonije XIX veka. One govore o očiglednoj niskoj zdravstvenoj kulturi širokih narodnih slojeva, tako da je i crkva morala da vodi borbu ne bi li se lakoverni narod trgao iz ruku nadrilekara i varalica.

Literatura

1. Dr Slavko Dimevski: Crkveni istorija na Makedonskiot narod — od Protojerej — Stavrofor. Izdanie na Makedonskata pravoslavna crkva, Skopje, 1965;
2. Radmila Polenaković-Stejić: Narodna nošnja u crkvenom živopisu i rezbi u Makedoniji. Rad na kongresu folklorista Jugoslavije u Zaječaru i Negotinu, 1958, Beograd, 1960.

ЧЕРДЪНКА АРОДЪНКА ДАВАИТЬ ДУША МАГИСТРА

Branislava PAUNOVSKA – STEVČEVSKA

The author wanted to present the uncover of superstition, sorcery and magic treatment she had found in some frescoes painted by Macedonian peasants. All those churches were decorated by frescoes in the XIXth century, and they had a significant role in the spreadness of health culture, literacy and for cherishing cultural traditions in common folk. Many frescoes show the devil symbolizing the harmful effects of magic treatment and sorcery to patients.

From the ethno-medical point of view, these frescoes present the important documents on the health culture of Macedonia in the XIXth century. They evidently showed the low level of the health culture of the common folk, and even the church itself fought against many charlatans, quack doctors, and cheaters who used to cheat credulous people.

□ zographs (old painters).

Jurica BAČIĆ

U arhivskim dokumentima, ponajviše u sudskim zapisnicima staroga Dubrovnika, susreće se mnoštvo podataka o raskalašnom, nemoralnom i vrlo slobodnom javnom životu. Moralna neobuzdanost je prožimala sve slojeve stanovništva; od nje ne bijahu imuni ni trgovci, ni vlastela, ni zanatlije, ni seljaci. Pa, ako je suditi po arhivskim podacima, nije bilo ni velike razlike u amoralnom ponašanju između muškaraca i žena. Premda dubrovački Statut ne pravi razliku između žena različitih društvenih slojeva, što znači da su pred zakonom jednake i građanke i sluškinje i žene kmetova, ipak je neuporedivo više arhivskih podataka o razuzdanom i nemoralnom životu pučanki nego vlastelinki (vladika). Vlast je uvijek štitila sebe i sebi slične, a i one od kojih je neposredno ovisila.

O seksualnoj izopačenosti vladike govori omanji, u kamenu uklesani prikaz seksualnog odnosa žene-vlastelinke i velikog psa, a koji se i danas nalazi u pročelju kneževa dvora.

Ipak, najveći broj sudskih dokumenata se odnosi na prekršaje, silovanja, prostituciju, svađe i tuče, uglavnom vezane za imena sluškinja, a rjeđe za žene zanatlija, kmetova ili trgovaca.

Seksualnoj raskalašnosti, bludu i prostituciji su u starom Dubrovniku pogodovala dva momenta. S jedne strane, veliki broj sluškinja odnosno ženske kućne posluge, a s druge strane, razuzdanost mlade (a i ne samo nje) dubrovačke vlastele i sinova bogatih trgovaca kojima su, nakon dužeg odsustva s kopna, moralne spona bile na vrlo labilnom lancu. A zbog biranja žena s većim mirazom, dugotrajnih zaruka i sl. ženili su se relativno kasno. Već 1282. god. advokat Vitalj Binčulić, u ime svoga klijenta Marina Rize, traži da mu se vrati Stana, njegova sluškinja kupljena za 7 perpera. Stanu je kupio od njenih roditelja u gladno doba, o čemu je imao ispravu, ali mu je ista ukradena. Stana se na saslušanju brani tvrdeći da nije istina da mu je ona robinja, već ljubavnica.